

LAMARKIZM – teoria ewolucji gatunków istot żywych, zw. ewolucjonistyczną teorią transformizmu, pierwsza w czasach nowożytnych (1809), sformułowana przez J. B. Lamarcka (teorię tę często przeciwstawiano teorii Ch. R. Darwina); późniejsze koncepcje nawiązujące do niektórych wątków teorii Lamarcka – neolamarkizm, mechanolamarkizm, psycholamarkizm.

Pierwsze sugestie dotyczące możliwości przemiany bytów ożywionych znaleźć można w pismach filozofów starożytnych (Anaksymander, Empedokles, Epikur, Lukrecjusz). Idee ewolucyjne Lamarcka były natomiast twórczym rozwinięciem XVIII-wiecznych nurtów opozycyjnych wobec teorii i metod badawczych K. Linneusza (np. G. L. Buffon, G. W. Leibniz, C. Bonnet, J. B. Robinet). Wg Lamarcka, istoty żywe stwarza nie tzw. siła witalna, jak uważa wielu naturalistów, ale zwykłe procesy fizyczne. Lamarck jako teista uznawał jednak we wszechświecie działanie Stwórcy, z którego rozkazu cała natura jest obdarzona prawami jej rozwoju. Zgodnie więc z prawem Bożym, będącym u źródeł wszystkiego, nowo utworzony organizm rozwija się samodzielnie i różnicuje stopniowo pod wpływem działań środowiska. Różnorodność okoliczności zewnętrznych stwarza nowe potrzeby, w celu zaspokojenia których stopniowo wyrastały odpowiednie organy. Prymitywna forma organizmu komplikowała się coraz bardziej, adaptując go do wymagań otoczenia. Na tym stwierdzeniu opiera się pierwsze prawo l.: funkcje stwarzają nowe organy, nieużywanie zaś powoduje ich zanik. Drugie prawo głosi, że nabyte pod wpływem środowiska właściwości mogą zostać przekazane dziedzicznie, o ile znajdują się one u obu osobników dających początek nowemu życiu. Zasadnicze zmiany w organizmie dokonują się nie tyle pod bezpośrednim wpływem środowiska, ile raczej dzięki wewnętrznemu wysiłkowi istoty żywej, dążącej do zaspokojenia swych potrzeb wywołanych zmianami w otoczeniu. Środowisko nie byłoby zatem sprawcą zmian zachodzących w organizmie, ale jedynie sprzyjałoby im. Lamarck przyjął w swych rozważaniach czysto gramatyczne (nominalistyczne) rozumie-

nie gatunku biologicznego. Zjawiska rozwojowe interpretuje teleologicznie.

Oprócz koncepcji ewolucyjnego powstawania gatunków elementem istotnym l. jest koncepcja gradacji. W przekonaniu Lamarcka istoty żywe układają się pod względem złożoności organizacji (zwł. w budowie) w hierarchiczny system taksonomiczny. Lamarck dążył do zrekonstruowania tej hierarchii. Pomiędzy składnikiem taksonomicznym a ewolucyjnym zachodzi związek, mianowicie teoria ewolucji służy do wyjaśnienia problemu takiego, a nie innego wyglądu hierarchii świata organicznego w porządku taksonomicznym.

Pogląd Lamarcka o możliwości dziedziczenia wszelkich zmian nabytych za życia organizmu był zaciekle atakowany. Większość przyrodników zignorowała teorię Lamarcka, jej renesans zaczął się dopiero pod koniec XIX w. Uznane zostało natomiast znaczenie czynników zewnętrznych w powstawaniu zmienności (neolamarkizm). Zasadniczy postulat Lamarcka o dziedziczności cech nabytych ogłoszono w byłym ZSRR jako dogmat (miczurynizm), i to wbrew eksperymentalnym faktom z genetyki. L. to teoria wszechstronna i we wnioskach ogólnych obejmująca nawet ewolucję człowieka, nie zdołała jednak wytłumaczyć w przyrodniczy sposób ogółu przystosowań (tak jak to uczyniła Darwina teoria doboru naturalnego). Współcześnie l. jest wykorzystywany do wyjaśniania dziedziczenia kulturowego.

J. B. Lamarck, *Philosophie zoologique*, P 1809 (*Filozofia zoologii*, Wwa 1960); R. W. Burkhardt, *The Spirit of System. Lamarck and Evolutionary Biology*, C (Mass.) 1977; K. Łastowski, *Rozwój teorii ewolucji. Studium metodologiczne*, Pz 1987; M. Parascandola, *Philosophy in the Laboratory. The Debate over Evidence for E. J. Steele's Lamarckian Hypothesis*, SHPS 26 (1995) z. 3, 469-492; J. Humphreys, *Lamarck and the General Theory of Evolution*, *Journal of Biological Education* 30 (1996) z. 4, 295-303; B. E. Wilson, *Changing Conceptions of Species*, *Biology and Philosophy* 11 (1996) z. 3, 405-420; E. Jablonka, M. J. Lamb, E. Avital, „Lamarckian” *Mechanisms in Darwinian Evolution*, *Trends in Ecology and Evolution* 13 (1998) z. 5, 206-210; J. S. Wilkins, *What's in a Meme?*, *Journal of Memetics* 2 (1998) z. 1, 56-93; G. M. Cook, *Neo-Lamarckian Experimentalism in America. Origins and Consequences*, *Quarterly Review of Biology* 74 (1999) z. 4, 417-437.

Marian Wnuk